

25. Reva L. Release of literary biography of modern Ukraine // Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie. — Łódź, 2015. — № 3 (11) / 2015. Wrzesień. — 384. — [С. 258—264].
26. Reva L. Бібліографічні джерела української літературної біографіки : інтегратор історико-культурної спадщини України // Видання "Науковці та освітяни України" : Перше вид. — Київ : Галактика, 2015. — 306 с. — [С. 288—290].
27. Reva L. Молитва за Україну: Майдан — Гібридна війна. Героїка особистості в літературній біографіці // Науково-інформаційний вісник АН ВО України. — 2016. — № 1 (96). — Січень—берез. — С. 101—117.

В статті розглянуті аспекти культурної революції після подій Першої світової війни. Всплеск видавничої діяльності та расцвет української літератури не змогли протистояти діям ворожих сил після епохи Гетьманата. В результаті подривної діяльності комуністических і других руйнівних елементів Україна втратила державність майже на століття. Неспокійний 1918 рік, породивши немало позитивних перетворень в культурно-просвітительних процесах України, все же не став тем історическим поворотом, який спосібствовал бы зародженню нового

Українського господарства, а вместо этого привел к катастрофическим последствиям и искоренению украинской элиты. Анализируя события начала XX в., автор стремится предупредить от повторения ошибок, поскольку ситуация напоминает события сегодняшних дней.

In article are contemplated the questions of general position by cultural revolution after the facts of the first World War. The splashing of editions action and blowing of Ukrainian literature are cannot to oppose one's self insolent actions by enemy's powers after epoch Get'manat. As result of blow up activity of kommunistes and other ruinous elements Ukrainian to mislay her state power into almost century. Un-quiet 1918 year, which bring into the world many positive reformatons in cultural and educational process in Ukrainian generally not stay this historical turning which contributed to delivery of new Ukrainian. But to be obsequious into terribly latest events and destructions of Ukrainian elita. The author strove to bring him to reason upon example of period 1914—1918 years to prevent from repetition mistakes, that's why situation of beginning XX century to remind to arise events of events to day.

Надійшла до редакції 11 серпня 2016 року

УДК 378:050.481](477)"1922/1926"

Сніжана Тарнавська,
кандидат історических наук,
завідувач сектору джерелознавства, бібліографії
та біографістики ДНІПУ ім. В. О. Сухомлинського

Робітничі факультети УСРР як історико-педагогічна проблема на сторінках часопису "Путь просвещения" (1922—1926 рр.)

У статті на основі матеріалів часопису "Путь просвещения" розкрито історико-педагогічні особливості становлення та розвитку робітнических факультетів УСРР. З'ясовано передумови їхнього створення, визначено завдання, висвітлено динаміку змін у мережі робітфаків, розглянуто організацію навчально-виховного процесу, проаналізовано кількісний, національний, соціальний і партійний склад студентського колективу, відображено матеріально-побутові умови життя робітфаківців.

Ключові слова: вища школа, робітничі факультети, підготовчі курси, система вступу, навчальні плани, методи викладання, перевірка знань, гуртки, матеріальне становище, УСРР.

Важливим чинником успішного розвитку держави є ефективна, конкурентоспроможна система вищої освіти. Українська вища школа нині проходить шлях модернізації та наближення до європейських стандартів. У процесі здійснення реформ важливо не лише орієнтуватися на світові досягнення, а й враховувати вітчизняний історичний досвід, що дасть змогу уникнути аналогічних помилок і використати позитивні результати. У контексті викладеного докладніше розглянемо аспекти освітньої політики УСРР 1920-х рр., коли формувалася нова система підготовки студентів, зокрема й у вищій школі. Для зміцнення позицій радянської влади керівники відповідних структур дбали, аби переважну кількість учнів вишів становили представники пролетаріату та селянства. Важливу роль у цьому процесі відіграли так звані робітничі факультети (робітфаки).

Різноманітні аспекти організації та діяльності робітнических факультетів в УСРР досліджували В. Даниленко, Л. Шепель, М. Мірошніченко, В. Липинський, О. Лаврут, В. Прилуцький, Л. Сігаєва, В. Ніколаєнко, М. Алешенко та ін.

У роботах розглянуто широкий спектр питань і опрацьовано значну джерельну базу, однак не приділено уваги профільним періодичним виданням того часу, аналіз яких, на нашу думку, актуалізує вивчення історії вітчизняної вищої школи, сприяє формуванню цілісної картини її розвитку.

У запропонованій статті використано матеріали часопису "Путь просвещения" за 1922—1926 рр., що зберігаються у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені О. В. Сухомлинського. Журнал був друкованим органом Народного комісаріату освіти (НКО) УСРР. Виходив від 1922 р. під назвою "Путь просвещения", а з № 2 за 1926 р. — "Шлях освіти". У період 1922—1927 рр. головним редактором часопису був заступник наркома освіти Я. Ряппо. Незважаючи на провладну позицію й ідеологічне забарвлення, матеріали видання дають змогу сформулювати уявлення про тогочасні освітні процеси й суспільно-політичні настрої та інтерпретувати ці відомості з сучасного погляду.

Мета статті — на основі матеріалів часопису "Путь просвещения" розкрито історико-педагогічні особливості

становлення та розвитку робітничих факультетів в УСРР. Відповідно до мети визначено завдання:

- з'ясувати передумови створення та мету діяльності робітфаків;
- прослідкувати динаміку розвитку їхньої мережі;
- розглянути організацію навчально-виховної роботи;
- проаналізувати кількісний, національний, соціальний і партійний склад студентського колективу;
- висвітлити матеріально-побутові умови життя робітфаківців.

У 1920 р., після остаточного утвердження в УСРР влади більшовиків, розпочалася розбудова радянської вищої школи. Дореволюційні ВНЗ було ліквідовано й створено нові типи вишів — інститути й технікуми [9, с. VII]. Наступний крок на шляху освітніх реформ передбачав комплектування вищої школи представниками пролетарського й селянського прошарку. Для реалізації цього завдання при нових ВНЗ організували робітничі факультети.

У доповіді на Всеукраїнському з'їзді робітничих факультетів (1923) заступник наркома освіти Я. Ряппо повідомляв, що робітфаки мають два основних завдання: "...підготувати на основі практичного стажу рабочего і сільсько-хазяйственного опыта крестьянина-незаможника в высшую школу и вместе с тем оказать пролетарское влияние на внутренний уклад жизни высшей школы, стать пролетаризующим средством для высшей школы" [9, с. XI]. Також він наголошував, що вища школа не є масовою, в ній мають здобувати освіту найкращі представники робітників і селян. І саме робітфаки відповідають за ретельний відбір студентства до вищої школи [9, с. VIII].

За інформацією видання "Путь просвещения", практику створення робітфаків започатковано в РСФРР. Восени 1918 р. організовано низку підготовчих курсів для робітників та селян, які мали вступати до ВНЗ. А 11 вересня 1919 р. НКО РСФРР видав постанову про організацію при вищих робітничих факультетів, відкрити які планувалося не пізніше 1 листопада. Більшу частину підготовчих курсів було реорганізовано у робітфаки. Проте, зауважимо, що перший з них, при Інституті імені Карла Маркса в Москві, було відкрито ще в січні 1919 р., за багато місяців до офіційного розпорядження [1, с. 280—281].

Перший робітничий факультет в УСРР, за прикладом РСФРР, було організовано в Одесі восени 1920 р. Спочатку він функціонував як робітнича вища школа, але згодом почав готувати вступників до Політехнічного інституту. Я. Ряппо зауважував, що робітничі факультети не самостійні, а підготовчі заклади, вони мають бути частиною вищої школи, містком, яким пролетаріат потрапляє до її стін [9, с. XI].

Упродовж 1920—1922 рр. робітничі факультети відкривали лише при індустріально-технічних і сільськогосподарських ВНЗ. Я. Ряппо стверджував, що саме ці заклади мали відповідне професійне спрямування, а робітфаки при медінститутах призвели б до декваліфікації промислового пролетаріату і селянства [9, с. XII]. Заступник наркома вважав індустріально-технічну освіту найважливішою, а робітфаки розцінював як базис вищої школи. За його даними, до індустріально-технічних інститутів 1923 р. планувалося прийняти 920 студентів, з яких 610 — випускників робітфаків [8, с. 14—15].

Восени 1922 р., після перевірки соціального стану педагогічних, соціально-економічних і медичних вишів, було взято курс на їхню пролетаризацію. В січні 1923 р. при зазначених ВНЗ у Харкові й Києві відкрили підготовчі курси, які згодом реорганізували у робітничі факультети [9, с. XIII].

У 1921 р. організовано 12 робітфаків, на яких навчалася 2200 студентів. Наступного року кількість факультетів зросла до 17 (4400 осіб); 1923 р. їх налічувалося 28 (7150 учнів); у 1924-му число робітфаків залишалася незмінним, однак кількість студентів зменшилася до 6300. У 1925 р. діяло 26 робітфаків, із них індустріально-технічних — 8, сільськогосподарських — 6, соціально-економічних — 3, педагогічних — 6, медичних — 3, на яких навчалася загалом 6200 студентів [10, с. 2].

У 1922 р. паралельно з денними робітфаками за сприяння профсоюзів на місцях почали організувати вечірні підготовчі курси до вступу у вищу школу. В 1923 р. окремі з цих курсів, склад слухачів яких був пролетарським, прирівняли до робітничих факультетів. Тоді функціонувало 6 робітничих факультетів, на яких навчалася 1693 студенти; 1924 р. — 5 робітфаків (1695 осіб); в 1925 р. — 4 (1040 учнів) [10, с. 2]. Я. Ряппо схвально ставився до вечірніх робітфаків, зокрема вбачав позитивний аспект в тому, що не було потреби у гуртожитках, виплаті стипендій, навчаючись, робітники продовжували працювати на виробництві [9, с. XIII].

Було створено робітничі факультети і для національних меншин. Зокрема, зі шпальт часопису "Путь просвещения" дізнаємося про відкриття 1925 р. при Одеському інституті народної освіти (ОІНО) робітничого факультету з єврейською мовою викладання, що був єдиним не лише в Одесі, а й в Україні. Завдання єврейського робітфаку полягало в тому, щоб "дати можливість робітничкові розвиватися на власній мові й відкрити йому двері до вищої школи" [7, с. 229], а діяльність була зорієнтована на підготовку студентів для єврейського відділу факультету соціального виховання ОІНО. До робітфаку планувалося прийняти 25 осіб з усієї республіки, найбільше місць відводилося для Одеси з округою — 5; навчальний план охоплював два роки [7, с. 229].

На національний склад студентства робітфаків позитивно впливала політика українізації, відсоток українців щороку зростав. За даними Я. Ряппо, 1923—24 н. р. на робітфаків навчалася 46,5% українців, 1924—25 н. р. — 56,5%, а 1925—26 н. р. — 68,3%. Найбільший відсоток українців зафіксовано в галузях сільськогосподарської, педагогічної та медичної освіти [10, с. 4].

Щодо соціального складу робітфаків, то динаміка прийому свідчить про зменшення кількості робітників та збільшення числа селян. Зокрема, 1923—24 н. р. робітників було 61,1%, селян — 27,8%; 1924—25 н. р. робітників — 58,9%, селян — 32,9%; 1925—26 н. р. робітників — 45,2%, селян — 47,5% [10, с. 3]. Більшість студентів робітфаків становили члени й кандидати Комуністичної партії та комсомолу. Зокрема, 1923—24 н. р. партійців було 31,1%, комсомольців — 29,9%; 1924—25 н. р. відповідно 39% та 30,9%; 1925—26 н. р. членів КП(б)У — 31,9%, членів КСМУ — 36% [10, с. 3]. Як бачимо, відсоток комсомольців щороку зростав, оскільки збільшувалася й чисельність молоді на робітфаків.

Розглянемо, приміром, особовий і кількісний склад робітфаку при Київському інституті народної освіти, що був створений на початку 1923 р. внаслідок реорганізації підготовчих курсів. До особового складу входили: "...декан, завідувачий учебною частиною, керуючий справами, завідувачий господарчою частиною та будинком, його помічник, дворник, конторист і 15 лекторів" [12, с. 266]. Спочатку на робітфаку навчалася 103 студенти, а після "чистки" в липні 1923 р. — 87. Поділ студентів за губерніями: з Київщини — 54, Чернігівщини — 15, Поділля — 10, Волині — 4, Одещини — 2, Полтавщини — 2. Щодо гендерної характеристики, то чоловіків нараховувалося 48, жінок — 39. Представників робітничого класу — 60 осіб, селян — 22,

інших — 5. У національному відношенні переважали євреї — 50, українців — 31, росіян — 3, інших — 3. Найбільше серед студентства було позапартійних — 42 особи, членів КП(б)У — 16, членів КСМУ — 29 [12, с. 266].

Підсумовуючи діяльність робітфаків, Я. Ряппо у 1925 р. на сторінках журналу "Путь просвещения" зазначав, що за весь час із робітфаків до ВНЗ перейшло понад 5 тис. студентів, а на той час на них навчалось понад 7 тис. 240 осіб. Також він зауважував, що завдяки робіткам число робітників у вишах зросло з 2 до 15,6%, а селян — з 4 до 24,9% [10, с. 1, 4].

Курс навчання на денних робітках становив два роки, на вечірніх — три. За словами Я. Ряппо, такі короткі терміни було встановлено для того, щоб до робітфаків надсилали не малописьменних, а висококваліфікованих і свідомих студентів. Однак, зазначав заступник наркома, що лінію комплектування не було витримано, часто до робітфаків командували неписьменних, а отже, термін їхнього навчання тривав 3—4 роки [10, с. 2].

Набір на робітничі факультети відбувався шляхом розверстки через профсоюзи, комнезами, партійні організації. До лав студентства потрапляло як доросле населення зі стажем, так і молодь без практичного досвіду. Я. Ряппо зауважував, що комплектування робітфаків із дорослих і підлітків тимчасове, поки не з'явиться можливість спрямувати молодь до профшкіл та шкіл фабзавучу. Робітфакі поступово мали перетворитися на навчальну організацію лише для дорослого населення зі стажем. Заступник наркома також наголошував, що при досягненні повного обсягу представництва робітників і селян у вищій школі зникне завдання робітфаків щодо її пролетаризації, а залишиться лише функція підготовки до ВНЗ, яку успішно виконуватимуть і вечірні робітфакі [9, с. XII, XIV].

На думку Я. Ряппо, як тільки професійна школа зміцніє і задовольнятиме потреби трудового фронту, готуючи достатню кількість вступників для вишів, робітфакі буде скасовано. У 1930 р. передбачалося реалізувати загальне обов'язкове навчання в Україні, а отже, профшколи стали головним джерелом комплектування ВНЗ [10, с. 5]. Відповідно, потреба у денних робітках скорочувалася, і з 1926 р. планувалося розпочати поступове їх згортання. Кожен робітфак отримував план набору, згідно з яким кількість студентів мала бути вдвічі меншою. Відтоді до робітфаків могли вступити лише представники дорослого населення, а 1928 р. прийом повністю припинився. Отже, останній випуск робітфаківців мав відбутися 1930 р. [10, с. 8].

Щодо вечірніх робітничих факультетів, то їх і надалі планували відкривати у великих промислових центрах, проте у меншій кількості. До складу студентства зараховували винятково доросле населення. Як зазначалося, навчання на вечірніх робітках обходилося державі дешевше, ніж на денних, було легшим для учнів, оскільки вони не полишали роботу [10, с. 8]. Тому вечірні робітничі факультети продовжували функціонувати як додаткова організаційна форма освіти дорослого населення.

У вступників на робітфакі проводили перевірку знань з рідної мови, математики та суспільствознавства. Іспит з рідної мови складався з трьох частин: 1) читання уривків літературного й суспільно-політичного характеру; 2) бесіди щодо прочитаного; 3) письмова робота (короткий переказ прочитаного, описання явищ природи). Щодо математики, то від вступника вимагалось вміти писати продиктовані числа, оперувати чотирма арифметичними діями й мати поняття про прості дроби. Із суспільствознавства перевірялися знання про структуру капіталістичного суспільства, Жовтневу революцію, її організаторів і значення, Конституцію РСРП, економічну політику радянської влади [13, с. 258].

Певні труднощі становило й укладання навчальних планів і програм для робітфаків. Педагоги, більшість яких була представниками дореволюційної освітньої системи, сприймали робітфакі як колишню середню школу. Отже, спочатку до навчальних планів входили всі предмети, що вивчали у середній школі. Однак, на думку керівництва, це призводило до перевантаження студентів формальними знаннями, зайвими для подальшого навчання у вищій школі [5, с. 55—56].

Єдиним зразком для наслідування в організації навчально-виховної роботи були робітфакі РСФРР. Проте на цих факультетах готували до вступу до ВНЗ усіх профілів, отже, навчальні плани охоплювали широкий спектр дисциплін. Термін навчання становив три роки. Розподіл студентів відповідно до напрямку підготовки проводився лише останнього року, зокрема груп було три: фізико-математична, природничо-біологічна та соціально-економічна [5, с. 52]. Однак в УСРР специфіка діяльності робітфаків певної мірою відрізнялася: термін навчання був менший, факультети спочатку діяли лише при індустріально-технічних і сільськогосподарських ВНЗ, готуючи вступників саме для них. Отже, не було потреби у ґрунтовному вивченні непрофільних предметів.

Народний комісаріат освіти УСРР здійснював розробку нових методичних матеріалів для робітфаків. Однак не існувало загальноприйнятих планів та програм, вони часто змінювалися, дороблялися на місцях, коригувалися відповідно до спеціалізації робітфаку. Зокрема, часопис "Путь просвещения" 1923 р. повідомляв, що навчальний рік робітфаку Катеринославського гірничого інституту розпочався хаотично, а навчальний план змінювався майже кожного триместру. Було збільшено години, відведені на опанування математики, запроваджено спеціальні курси з енциклопедії гірничої справи, металургії, машинознавства [3, с. 274].

Для прикладу розглянемо навчальні плани на 1923 р. робітфаків Харківського технологічного інституту та Київського інституту народної освіти. На першому вивчали такі предмети: російську мову і літературу, українську мову і краєзнавство, німецьку мову, математику, фізику, світознавство, природознавство, хімію, опановували соціально-економічні знання, енциклопедію технічних знань [5, с. 64]. До навчального плану робітфаку при Київському ІНО у першому триместрі входили дисципліни: "математика, українська та російська мова, ботаніка, історія революційного руху в Росії та на Україні, історія розвитку господарчих форм, географія, світознавство" [12, с. 266].

Тривалість навчальної роботи перебувала в межах 42—50 годин, 6 днів на тиждень. Оптиміальним навантаженням для робітфаківців вважалося 7 годин на день. Аудиторні заняття не мали перевищувати 36 академічних годин, тобто 6 академічних годин на день по 45 хвилин. Ці норми було встановлено для денних робітфаків. Навантаження на вечірніх робітках становило 4 години на день. Однак для студентів, які паралельно з навчанням продовжували працювати на виробництві, такий графік був виснажливим, тому постало питання тимчасово збільшити термін навчання на вечірніх робітках до 3,5 років [5, с. 56, 60—62].

Викладання на робітках здійснювалося переважно за лекційною системою. Водночас запроваджувалися нові форми навчання, як-от лекція-бесіда, лабораторний метод. Суто лекційна система зазнавала активної критики. Так, І. Немоловський зазначав, що на лекціях спостерігається активність педагогів і пасивність студентів. У підручниках є весь матеріал, який викладає лектор, тому мало хто його слухає. Освітній діяч виступав проти системи лекцій та лекцій-бесід, наполягаючи на використанні лабораторного методу [5, с. 61].

Зауважимо, що робітфаки розпочали діяльність у складний у політичному відношенні час. Основну частину викладацького складу становили представники дореволюційної педагогічної інтелігенції, більшість яких була критично налаштована до радянської влади та її політики. Не кожен педагог погоджувався викладати на робітфаках, не сприймаючи їх як поважні навчальні заклади. Однак, як зазначав Я. Ряппо, вже перший рік роботи змінив ситуацію. Професура констатувала, що робітфаківська аудиторія успішно виконує завдання, до того ж кваліфіковані робітники засвоювали математичні й точні науки краще, ніж колишні гімназисти [9, с. XVII].

Перевірка знань студентів-робітфаківців відбувалася за екзаменаційно-заліковою системою. Проте практикували й нові форми. Зокрема, професор М. Жинкін на сторінках часопису "Путь просвещения" висвітлив досвід запровадження на робітфаку при Харківському інституті сільського господарства та лісництва системи колективних характеристик. Педагог критикував традиційну екзаменаційно-залікову форму перевірки знань, стверджуючи, що вона має "лотерейний" характер, відриває студента від колективної роботи з товаришами та викладачем, створюючи атмосферу "зубріння наодинці". А система колективних характеристик, введена на робітфаку з літнього триместру 1923 р., на думку професора, сприяла об'єктивнішій оцінці знань. Характеристика складалася з трьох основних елементів: відгуку викладача групи про студента, думки групи про нього, висновку навчально-контрольної комісії спільно з групою трійкою [2, с. 151—152]. Після закінчення навчання характеристику разом з іншими документами студента передавали до ВНЗ. Н. Жинкін зазначав, що нова форма контролю успішності робітфаківців викликала певний супротив у професури інституту, котра вважала, що лише характеристики недостатньо для вступу до вищої школи [2, с. 155]. А від вступних іспитів робітфаківці звільнялися [13, с. 258].

На робітфаках активно проводилася і гурткова робота. Так, з матеріалів журналу "Путь просвещения" дізнаємося, що на робітфаку Київського політехнічного інституту діяло дев'ять гуртків, серед яких фізико-математичний, природничо-історичний, літературний російський, літературний український та п'ять політичних [6, с. 273]. Діяльність гуртків мала не лише відповідати навчальним планам, а й сприяти науковій підготовці слухачів [4, с. 102].

У навчально-виховній роботі робітфаків важливе місце відводилося культурно-просвітницькій роботі. Разом із гуртками функціонували різноманітні мистецькі організації. Приміром, на робітфаку Київського політехнічного інституту діяла театральна секція, що допомагало молоді розвивати театральні здібності. А на одеському робітфаку було організовано хор, учасники якого брали участь в усіх святах та урочистостях [6, с. 273; 11, с. 271].

Ефективність діяльності робітфаків й успішність навчання студентів значною мірою залежала від фінансового забезпечення. Матеріально становище робітфаків було надзвичайно скрутним. Я. Ряппо зауважував: "Ни жилища, ни продовольствия, ни стипендии не имели рабфаковцы в первый год своего существования" [9, с. XII]. Упродовж 1921—1922 н. р. робітфаки не мали власного бюджету, використовуючи кошти, призначені для інших навчальних закладів. Лише з 1922—23 бюджетного року на стипендії робітфаківцям було виділено 72 млн руб. у центрі та 36 млн руб. на місцях. Однак ці мізерні суми надходили зі значним запізненням і знецінювалися. У 1925—26 р. в інститутах, технікумах та на робітфаках навчалось понад 30 тис. студентів, а стипендій було лише 19 тис. 500. Форму студенти робітфаків вперше отримали навесні 1923 р. [9, с. XV; 10, с. 4].

Катастрофічним було житлове питання, особливо в Харкові: "В первый год существования рабфаковцам приходилось буквально валяться, где попало. Большим завоеванием уже являлось помещение, а об оборудовании его и мечтать не приходилось" [9, с. XV]. З часом ситуація покращилася, зокрема за даними 1923 р., у Харкові, Києві, Одесі та Катеринославі для учнів виділено по шість гуртожитків [9, с. XVI]. Проте будівлі було недостатньо оснащено, приміром у двох гуртожитках робітфаку Київського політехнічного інституту, в яких мешкало 365 осіб, не вистачало білизни, ліжок та інших меблів [6, с. 273].

Робітфаківці мали можливість харчуватися у студентських їдальнях, однак кількість обідів була обмеженою. Так, "Путь просвещения" зазначає, що регулярні обіди на робітфаку при Київському ІНО видавали лише з 20 березня 1923 р. за контрактом, згідно з яким для студентів було передбачено 100 обідів на місяць, тоді як на робітфаку навчалось 103. На сніданок і вечерю учні отримували щоденно на кожного 1,5 фунта хліба, 5 зол. цукру та стільки ж сала. Продукти надходили від Наркомпроду [12, с. 266—267].

Низький рівень життя негативно впливав на стан здоров'я молоді, про що дізнаємося з публікацій журналу: медичні обстеження одеських робітфаківців виявили невідповідні результати, засвідчивши, що студенти потребували покращеного харчування, інакше вони стануть "не червоними інженерами та агрономами, а червоними інвалідами" [11, с. 271].

Матеріальна скрута, проблеми зі здоров'ям негативно відображалися на успішності учнів. Для засвоєння матеріалу їм доводилося витратити більше часу, тому терміни перебування на робітфаку збільшувалися. Такі студенти ставали своєрідним "тягарем" для держави, адже потрібно було й надалі фінансувати їхнє навчання. Я. Ряппо зазначав, що через мізерну стипендію, кепські житлові умови, нестачу підручників робітфаківці змушені навчатися довше, а їхнє утримання стає дедалі важчим [10, с. 4].

Отже, питання організації та діяльності робітничих факультетів активно обговорювалося на сторінках часопису "Путь просвещения". Значну увагу цій проблематиці приділяв заступник наркома освіти УСРР Я. Ряппо. Проаналізувавши матеріали журналу, можемо констатувати, що робітничі факультети мали політико-ідеологічний характер. На них покладалось завдання через підготовку робітників і селян до вступу у вищу школу пролетаризувати її склад. Статистичні дані свідчать, що мережа робітфаків щороку зростала, незважаючи на організаційно-методичні та матеріально-фінансові труднощі. Освітнє керівництво позитивно оцінювало діяльність факультетів, що мали важливе значення для комплектування вищої школи представниками робітничо-селянського середовища та формування нової радянської інтелігенції.

Список використаної літератури

1. Г. Д. Робітничі факультети Р.С.Ф.Р.П. / Г. Д. // Путь просвещения. — 1923. — № 6. — С. 280—286.
2. Жинкин Н. Методы проверки знаний студентов-рабфаковцев / Проф. Н. Жинкин // Путь просвещения. — 1924. — № 9. — С. 150—156.
3. М. Катеринославський Робфак Гірничого Інституту / М. // Путь просвещения. — 1923. — № 6. — С. 274—275.
4. Мандрыка А. Внешкольная работа на рабфаках / А. Мандрыка // Путь просвещения. — 1923. — № 6. — С. 95—110.
5. Немоловский И. Об учебных планах рабфаков / Ив. Немоловский // Путь просвещения. — 1923. — № 6. — С. 51—64.
6. О. Робфак Київського Політехнічного Інституту / О. // Путь просвещения. — 1923. — № 6. — С. 271—273.

7. П. Єврейський робфак в Одесі / П. // *Путь просвещения*. — 1925. — № 9. — С. 229—230.
8. *Ряппо Я. П.* В защиту Советской Высшей Школы / Я. Ряппо // *Путь просвещения*. — 1923. — № 5. — С. 1—23.
9. *Ряппо Я. П.* Достижения и задачи рабочих факультетов УССР: (из доклада на Всеукраинском Съезде Рабочих Факультетов) / Я. Ряппо // *Путь просвещения*. — 1923. — № 6. — С. 1—XX.
10. *Ряппо Я. П.* Перспективи робфаків на Україні / Я. Ряппо // *Путь просвещения*. — 1925. — № 12. — С. 1—10.
11. С. Одеський робфак / С. // *Путь просвещения*. — 1923. — № 6. — С. 269—271.
12. С. Робфак при Київському ІНО / С. // *Путь просвещения*. — 1923. — № 7/8. — С. 266—267.
13. Я. Н. Прийом до ВУЗ'ів у 1924—25 учб. році / Я. Н. // *Путь просвещения*. — 1924. — № 6. — С. 257—258.

В статті на основі матеріалів журналу "Путь просвещения" раскрыты историко-педагогические особенности становления и развития рабочих факультетов УССР.

Выявлены предпосылки их создания, определены задания, освещена динамика изменений в сети робфаков, рассмотрена организация учебно-воспитательного процесса, проанализирован количественный, национальный, социальный и партийный состав студенческого коллектива, отражены материально-бытовые условия жизни робфаковцев.

On the basis of materials of the journal "Put prosvesheniya" revealed the historical and pedagogical features of formation and development of the working faculties in Ukrainian SSR. Considered the reasons for their creation, defined the tasks, investigated the changes in the network of the working faculties, considered the organization of educational process, analyzed quantitative, national, social and party composition of students, reflected material and living conditions of students' lives.

Надійшла до редакції 8 серпня 2016 року

ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ

УДК 930.253(100=161.2):316.77]"1945/1990"

Вікторія Ковпак,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувач кафедри журналістики і соціальних комунікацій
Інституту журналістики і масової комунікації
Класичного приватного університету

Архівні колекції як складник інформаційно-комунікаційної діяльності української еміграції

Проаналізовано архівні центри еміграційної україніки післявоєнного періоду на північноамериканському континенті як складник національного інформаційно-комунікаційного простору, що актуалізує скомпановану архівну інформацію для формування етнокультурної компетенції, смислової парадигми ідеї нації як українців з материкової України, так і еміграційної громади.

Ключові слова: архів, архівні колекції, смислоформування, ідея нації, українська еміграція, етнокультурна компетенція, інформаційно-комунікаційна діяльність.

Постановка проблеми. Колективна пам'ять нації як основоположний формант національної ідентифікації акумульована в засобах масової комунікації, які реалізують "накопичувальні, ретрансляційні та технології збереження щодо національного нарративу" [1, с. 175], мають супровідну інформаційно-популяризаторську інфраструктуру — архіви, музеї, бібліотеки.

Такі акумуляційні центри історико-політичної, соціокультурної спадщини — інституції пам'яті — не лише створюють інформаційно-комунікаційний простір, а й виконують функції смислостворювальних чинників ідеї нації у процесі формування національної спільноти, конструювання (реконструювання) національної ідентичності.

Сьогодні "актуальну геополітичну соціокультурну ситуацію можна характеризувати станом бінарної опозиції — одночасно відбуваються процеси глобалізації (конвергенції, уніфікації масової культури) та глокалізації (диференціації націй, прискореного розвитку локальних культур), що змушує осмислювати світ у єдності та різноманітті його складових й шукати нові ціннісні орієнтири, здатні об'єднати різні людські спільноти" [2, с. 204].

Питання глокалізації надзвичайно актуальне в контексті віднайдення ціннісних орієнтирів в умовах еміграцій-

ної громади за кордоном, виховання не лише міжкультурної, а й етнокультурної компетенції в рамках націоідентифікаційної практики (тобто спільної інтерпретації символів, архетипів, стереотипів, прецедентних феноменів тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За словами М. Чиркової, М. Жулинський, П. Кравченко, Л. Репіна, В. Сергійчук, В. Скуратівський, В. Трошинський, С. Чукут, Ю. Шаповал та інші дослідники наголошують на особливому значенні вивчення історії України, її культури та мови, української соціально-політичної та філософської спадщини для формування історичної свідомості як основи національної ідентичності. А формування історичної свідомості на сучасному етапі неможливе без інформаційної культури, що передбачає знання інформаційних ресурсів, серед яких архіви, а особливо архівні центри політичної еміграції, що розкривають цілісну картину світу нації, "білі плями" історії, медіасфери тощо. Тож документальні "пам'ятники" є символами-маркерами інформаційно-комунікаційної генези, необхідної для самоідентифікації.

"Одна з головних місій архівів — оживити найвищезначніші події, як з життя країни, так і з життя окремого громадянина. Актуалізацію ретроспективної інформації дер-